

Дійсно, у відношенні до тогочасного російського життя в його вченні був революційний протестантський дух, але це був дух протесту проти усталеного старовинного святопуського православ'я. Сам же Феофан відділяв богословську науку від життя. Він визнавав користь отечеських писань, але не приділяв їм ніякого авторитетного значення в справі вирішення питань богословських. Адже самим важливим для себе Прокопович вважав дати в руки українському та російському православному віруючому справжнє слово Боже, як воно існувало тоді у вигляді Біблії, широко розповсюдженій і доступній масовому віруючому християнину в Західній Європі.

Роблячи спробу відібрати у народі звичні йому примітивні уявлення про зміст християнської віри, Феофан наполягав на вкоріненні в народі віри істинної, яка б спиралась на знання Старого і Нового Заповіту. Звісно, для церковної верхівки така ідея була досить загрозливою. Наявність доступної Біблії призводила б до розповсюдження грамоти, а освічені віруючі могли б вже і піддавати критиці авторитет церковних ієрархів. Таким чином, можна сказати, що діяльність Феофана Прокоповича була направлена на засвоєння знання, яке було присутнє в слові Божому. Це суттєво відрізняло його намагання від діяльності інших церковних ієрархів, які більше апелювали до сліпої віри на підставах невігластва. Як би там не було, але зусилля Феофана не були марними. Лінія його отримала розвиток в подальшому і була продовжена мислителями в наступному ХІХ столітті. Серед цих мислителів, які жадали віри з розумінням, були і київські професори-богослови, і слов'янофіли, і Микола Васильович Гоголь. Саме від них власне і почалась вітчизняна філософсько-релігійна традиція.

Список літератури: 1. Могила П. Православное Исповедание или Изложение российской веры Петра Могилы / П. Могила. – М., 1996. – 190 с. 2. Червяковский П.А. Учение Феофана Прокоповича о свящ. Писании в символическом и церковно-историческом отношении / П.А. Червяковский – В кн.: Християнское чтение. 1877. Часть вторая. – С.-Пб.: Типография Ф.Г. Елеонского и К°, 1877. – С. 3–42.

*Газнюк Л.М.
м. Харків, Україна*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КУЛЬТУРНИЙ ЛАНДШАФТ ЯК ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНУ СПАДЩИНУ

В нинішній час відбувається переосмислення ролі і місця культурної і природної спадщини в житті як суспільства, так і конкретної людини. Розвиток «фаустівської» (О. Шпенглер) цивілізації породжує пе-

рманентну кризову ситуацію, яка проявляється в дегуманізації суспільних зв'язків і відносин, появі «одномірної людини», зниженні креативного потенціалу суб'єктів історичної дії. Цілком справедливим є положення М. Бердяєва про те, що «ані в політиці, ані в економіці, а в культурі реалізуються цілі суспільства» [1, с. 523]. Загроза становлення «фаустівської» цивілізації поставила завдання збереження культурного ландшафту як історико-культурної спадщини. За останнє десятиліття спостерігається явне падіння рівня культури, особливо серед молоді. Це проявляється, перш за все, у зменшенні обсягу знань в сфері літератури, мистецтва, музики, в переорієнтації значної частини представників основних соціальних груп на цінності масової культури. Сучасна молодь демонструє своє невміння оцінювати продукти культурної діяльності з естетичних позицій, некритично сприймати те, що пропонується засобами масової інформації. Культурний ландшафт організує природну і культурну спадщину як систему матеріальних та інтелектуальних духовних цінностей, створених і збережених попередніми поколіннями, які складають виключну можливість для збереження природного і культурного генофонду і його подальшого розвитку. Відповідальність за збереження культурного ландшафту проявляється в двох напрямках – утилітарно-науковому і етико-естетичному і покладається як на державну владу, так і суспільні ініціативи, про що свідчить наявність величезної кількості різних організацій, які займаються як теоретичними питаннями охорони об'єктів історико-культурної спадщини, так і практичними діями. Основні завдання, що стоять перед суб'єктами культурної політики – пошук ефективних законодавчих, управлінських і економічних механізмів збереження культурної і природної спадщини.

Своєрідність національного і культурного ландшафту створює необхідність звернення до людського фактору в природі, до виявлення того, як природа використовується людиною в залежності від її культурних потенцій і знань про світ. Культурний ландшафт – це своєрідне «дзеркало», яке відображає певне бачення світу, неповторне світовідчуття народу, який створив «рукотворну природу», що постає окремими структурами і мікроструктурами, сукупність яких утворює змістовну будову навколишнього світу, його цілісну семантичну структуру. У своєму етнічному значенні культурний ландшафт являє собою засіб пізнання і репрезентації світу предметів і світу ідей, служить вираженням почуттів, соціальних та індивідуальних оцінок і різних інтенцій, формує сферу емоційно-психологічної діяльності людини. На думку Л. Гумільова, ландшафтна культура нерозривна з етносом, який вживається в певний етнічний ландшафт, створює і обживає його. Одночасно ландшафт активно бере участь у формуванні етноландшафту геоекосис-

теми, в якій простежуються прямі і зворотні зв'язки між етнічною і ландшафтною підсистемами. Окрім матеріально-енергетичних зв'язків в ній проявляють себе різноманітні інформаційні зв'язки, в тому числі і духовні аж до сакральних, які втілюються в священний обрядовий супровід етносу і ландшафту. У кожній етноландшафтній системі виникає своя особлива духовна аура [2, С. 88–93]. В «рукотворному ландшафті» людина то пристосовується до навколишньої природи, до її сил і способів дії, то пристосовує їх до самої себе і своїх потреб, від яких не може і не хоче відмовитись, і в цій двосторонній боротьбі сама з собою і з природою формує і свою винахідливість, і свій характер, енергію, поняття, почуття і устремління, а часто і своє ставлення до інших. «Рукотворний ландшафт» як особлива форма культури, яка формується на певному історичному відрізку часу, на певному етапі розвитку суспільства, в певній природно-кліматичній зоні, у певному етносі, являє собою унікальний «текст». Своєрідність цього «тексту» полягає у тому, що він концентрує та інтерпретує не лише нові знання, але і попередні уявлення про природу, суспільство і способи їх взаємодії в рамках життєвого укладу того соціуму, де він був створений. Цей текст демонструє репрезентативні еталонні зразки соціально прийнятних видів поведінки, суджень і оцінок, аргументує неприйнятність інших позицій.

В культурному ландшафті емоційне міцно поєднується з раціональним, естетичне з прагматичним, доцільне з безкорисним. Концепція природи прекрасного в традиційній культурі сприймається як взаємозв'язок краси і мудрості природних явищ, а в естетичному сприйнятті природних об'єктів поєднує сенсорний, інтелектуальний і аксиологічний підходи. Будучи частиною сучасного життєвого простору, культурний ландшафт приховує в собі ціннісні знання про минуле і передумови гармонійного майбутнього у взаємовідносинах людини з природою і соціумом. Образ культурного ландшафту – це одночасно відображення ідеалів, цілей та інтересів суспільства і певний орієнтир в їх формуванні. Формування просторових характеристик культури супроводжується екстра-інтра-полярністю культури, просторовою обмеженістю культури, онтологічним діалогізмом культур. В теоретичних підходах до культурного ландшафту як історико-культурної спадщини має місце традиційне розуміння спадщини як комплексу об'єктів, які потрібно оберігати і до яких треба ставитися відповідально. Питання збереження культурного ландшафту, відповідального відношення до історико-культурної спадщини постає серйозно, послідовно і масштабно. У цьому зв'язку актуалізується роль науки і гуманітарного знання, зокрема, в розробці комплексного підходу до вирішення проблем, пов'язаних з природою, людиною і суспільством. Культурний ландшафт стає культурним на самих

перших етапах антропогенезу. Спочатку він формується неусвідомлено на основі безумовних рефлексів та інстинктів. З часом осмислення людського буття проявляється саме в формуванні культурного ландшафту, який стає невід'ємним атрибутом будь-якої культури, символом всепереможного людського розуму і антропоцентризму.

Символізація ландшафту транслює природні складові в кодові аспекти культури, на основі яких можна вивчити місцеву спільноту, поселення, природний ландшафт, місцеве господарство, місцеву мовну систему (зокрема, топонімію), духовну культуру (зокрема, фольклор). Виділення візуального культурного ландшафту в якості предмету особливої складності, співвідпорядкованості і вивчення виводить його в специфічну категорію об'єктів культурної спадщини. Це дозволяє розглядати візуальний культурний ландшафт як соціальний і особистісний документ культури, введений в історико-культурний хронотоп, і, одночасно, як діалектичну дуальність «культура-природа», в якій обидві складові частини (культура-людина і природа-ландшафт) виступають як рівнозначні, або такі, що віддають пріоритет один одному в різні часові періоди. Антропологічна складова культурного ландшафту підсилює роль інтелектуальної і духовної діяльності особистості в створенні її обліку. Культурний ландшафт відображає систему властивих суспільству на певному етапі його розвитку цінностей і красномовно свідчить про господарську діяльність людини, її наукові, технічні можливості в дослідженні і використанні природних багатств. Культурний ландшафт ретранслює певну систему цінностей соціуму, оскільки в його окресленнях, в ступені і способах «окультуреності» відображаються ціннісні вподобання тих, хто їх створив. В аналізі будь-якого культурного ландшафту стають очевидними пріоритети та інтереси сучасного йому суспільства, ієрархія цінностей, а також ступінь значимості для самих людей тих процесів, які відбуваються.

Серед цінностей, які відображаються і формуються в сфері культурного ландшафту, слід виділити: вітальні, соціальні, політичні, моральні, релігійні і естетичні. На ранніх етапах становлення міфологічного і релігійного світогляду цінностями культурного ландшафту є віра в наявність вищих сил в природі, їхню присутність у власному житті, у новостворених об'єктах, віра в кровний родинний зв'язок з природою: надія на певний договір (домовленість з природою через створення певних об'єктів). Важливою цінністю культурного ландшафту в епоху глобалізації є толерантність, яка дозволяє здійснювати міжкультурну взаємодію. У зв'язку із глобальними проблемами людства особливого значення набувають вітальні цінності, до яких відносять цінності екологічні, які є втіленням моральних і естетичних цінностей, що посідають особливе місце в системі загальнокультурних цінностей.

Культурний ландшафт національних парків найбільш повно і вдало ілюструє особливості історичного і культурного розвитку територій, вказуючи на важливу роль природної складової у цьому процесі. Культурна цінність багатьох пам'яток зростає за рахунок внутрішнього убранства, церковного начиння, розписів. Поєднання майже первозданої природи з традиційною культурою конкретного народу створює унікальний культурно-природний ландшафтний комплекс, що являє собою гармонійне поєднання природної, етнографічної і архітектурної спадщини. Історико-культурна спадщина продовжує існувати в традиційному історичному і природному середовищі з живими носіями традиційної культури, яка в певний історичний проміжок часу сформувала даний культурний ландшафт. Людина в системі цінностей національних традицій виступає сполучною ланкою між природою і культурою етносу. «Управляючи» природою, вона реконструює біосферу або конструює нову з обов'язковою умовою довгострокового попереднього розрахунку, який базується на накопиченні досвіду спілкування з природою її предків протягом багатьох віків і осяганні законів природи. В процесі взаємодії людини і природи, перетворення природи людиною остання набуває почуття впевненості в своїх силах, відчуття власної гідності і відповідальності за результати своєї діяльності, за розвиток суспільства і природи, усвідомлюючи себе як могутню і досконалу силу, яка здатна поєднати людину і природу і тим самим сформувати нову парадигму культури. Культура, входячи в ландшафт через процеси людської діяльності, потоки енергії та інформації, зв'язує людину і природу, фіксуючи досягнутий інтелектуальний, моральний і естетичний рівень суспільства.

У формуванні сучасного культурного ландшафту задіяні декілька основних векторів взаємодії людини і природи: створення естетичного об'єкту, споживання ресурсів, охорона історико-культурної спадщини, організація культурно-пізнавального туризму. Існування культурного ландшафту тісно зв'язане з життям місцевого населення і можливістю здійснення традиційних або близьких до них видів діяльності. Кожний культурний ландшафт – це зосередження сакральних зв'язків людини і природи, людини і космосу в цілому, людини і всього, до чого вона торкалася. Саме у становленні і розвитку культурного ландшафту проявляється сутність людини як частини живої, одухотвореної і розумної природи. Культурний ландшафт можна сприймати як естафету поколінь, завдяки якій від епохи до епохи передаються накопичені віками духовні, в тому числі естетичні цінності етносу, складаються естетичні смаки соціуму, люди створюють і оберігають рідні їм культурно-естетичні ландшафти, які потім формують і оберігають людей.

Культурний ландшафт є своєрідним ресурсом і необхідною основою для розвитку екологічного туризму. Він створює сприятливу осно-

ву для природоохоронної і освітньої діяльності з можливістю ознайомитись з історико-культурною спадщиною конкретної території. В епоху динамічних змін культурний ландшафт повинен стати об'єктом охорони і відповідального ставлення як до об'єкту туризму і паломництва шляхом впровадження культурно-пізнавальних компонентів у всі елементи розробленої історико-культурної спадщини.

Список літератури: 1. Бердяев Н.А. Философия творчества, культуры и искусства Текст. : в 2 т. / Н.А. Бердяев. – М.: Искусство; ИЧП «Лига», 1994. – Т. 1. – 542 с. – (Русские философы XX века). 2. Гумилев Л.Н. Этногенез в аспекте географии (Ландшафт и этнос-IX) / Л.Н. Гумилев // Вестн. ЛГУ. – 1970. – Вып. 2: Геология, География. – С. 88–93.

*Годзь Н.Б.
г. Харьков, Украина*

ФИЛОСОФИЯ, ФУТУРОЛОГИЯ И ПРОБЛЕМА ФЕНОМЕНА ДУХОВНОСТИ

На другий день Великого потопу
ще півні кукурікали. Ще десь
урвала баба у городі кропу,
бо світ ще був затоплений не весь.

Не всіх же Бог, як Ноя, попередив.
Ніхто не мав ковчега про запас.
Тож хтось женився, хтось ходив у хедер.
Хтось бив олію, а хтось кози пас.

Така в людей вже доля чудернацька,
усе часів чекають золотих.
Коли ж накрила хвиля їх зненацька,
ніхто і здивуватися не встиг.

*Ліна Костенко
Триста поезій. Вибране*

Сложно сказать, счастлив ли тот, кто знает своё будущее и будущее других людей, и столь же сложно назвать счастливым того, кто «На второй день Великого потопу» как и прежде, продолжает интересоваться только своекорысливыми интересами. Разговор здесь должен идти,